

Sungur Savran

Lisans eğitimini siyasal bilim, doktorasını iktisat dallarında yaptı. 1973-83 arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde önce asistan, daha sonra yardımcı doçent olarak görevde bulundu. 1983'te YÖK'ü ve 1402 sayılı yasaya dayanılarak çeşitli öğretim üyelerine işten el çektirilmesini protesto ederek üniversitedeki görevinden ayrıldı. Değişik zamanlarda yurtdışında çeşitli üniversitelerde araştırma ve misafir öğretim üyeliği yaptı. Birçok sendikanın işçi eğitim programlarına ve kitle örgütlerinin eğitim faaliyetlerine eğitmen olarak katkıda bulundu. *Yapıt, 11. Tez, Sınıf Bilinci* dergilerinde yayın kurulu üyeliğinde bulundu. *Özgür Gündem* geleneğinde yayınlanmış çeşitli gazetelerde uzun süre düzenli köşe yazıları yazdı (1993-2004). Son yıllarda İstanbul Okan Üniversitesi'nde çeviri dersleri vermektedir. *Gerçek* gazetesinde köşe yazarı, *Devrimci Marksizm* dergisinin yayın kurulu üyesi, Devrimci İşçi Partisi Genel Başkanıdır.

Yayınlanmış kitapları şunlardır:

Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri-1 (Kardelen, 1992; Yordam Kitap, 2010, 2011, 2016 ve 2022).

Avrasya Savaşları (Belge Yayınları, 2001).

Kod Adı Küreselleşme (Yordam Kitap, 2008, 2011, 2022).

Üçüncü Büyük Depresyon (Yordam Kitap, 2013, 2022).

Marksistler Cilt I: Teori-Pratik Birliğine Doğru (Yordam Kitap, 2022).

Marksistler Cilt II: Sosyalizmin Enternasyonalizmle Sınırı (Yordam Kitap, 2022).

Dünya Kapitalizminin Krizi (Nail Satlıgan ile birlikte, der., Alan Yayıncılık, 1987; Belge Yayınları, 2009).

Kapital'in İzinde (Nail Satlıgan ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, Yordam Kitap, 2012).

Marksizm ve Sınıflar (Kurtar Tanyılmaz ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, der., Yordam Kitap, 2014 ve 2015).

The Politics of Permanent Crisis: Class, Ideology and State in Turkey ve The Ravages of Neo-Liberalism: Economy, Society and Gender in Turkey (Neşecan Balkan ile birlikte, der., Nova Science Publishers, 2002). Bu iki kitabın Türkçeleri 2004 yılında Metis Yayınları tarafından *21. Yüzyılda Türkiye* (2 cilt) başlığıyla yayınlanmıştır.

SUNGUR SAVRAN

BİR İHTİLAL OLARAK
MİLLÎ MÜCADELE

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 441 • **Bir İhtilal Olarak Milli Mücadele** • Sungur Savran
ISBN 978-605-172-613-7 • *Düzeltilme*: Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Haziran 2023
© Sungur Savran, 2023; © Yordam Kitap, 2023

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

SUNGUR SAVRAN

BİR İHTİLAL OLARAK
MİLLÎ MÜCADELE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ: NEDEN “MİLLÎ MÜCADELE”?	17
OKURLA KISA BİR SOHBET: BİR OKUMA YÖNTEMİ ÖNERİSİ	23

KISIM I:

DÜNYA DEVRİMİ VE TÜRKİYE’DE DEVRİM	27
Bölüm 1: DÜNYA DEVRİMİNİN BİRİNCİ DALGASININ Bir PARÇASI OLARAK MİLLÎ MÜCADELE	29
Bölüm 2: MÜSLÜMAN HALKLARIN EKİM’İ	48
Bölüm 3: ORTADOĞU DEVRİMİ	77

KISIM II:

BURJUVA DEVRİMİNİN SİYASİ ÖNDERLİĞİ SORUNU	85
Bölüm 4: İKİLİ İKTİDARIN DOĞUŞU: YEREL KONGRELER	87
Bölüm 4’e Ek 1: 19 MAYIS DEĞİL, 23 NİSAN, 23 TEMMUZ, 29 EKİM!	101
Bölüm 4’e Ek 2: CUMHURİYET DÜŞMANLARININ MİLLÎ MÜCADELE KONUSUNDAKİ ÇELİŞKİLERİ	106
Bölüm 5: KURUCU MECLİS: İKİLİ İKTİDARIN DORUĞU	112
Bölüm 5’e Ek 1: 16 MART 1920: ZİLETİN TARİHİ	117
Bölüm 5’e Ek 2: 23 NİSAN 1920: TÜRKİYE’NİN İLK KURUCU MECLİSİ AÇILIYOR	125
Bölüm 6: ÜÇLÜ İKTİDAR	136

KISIM III

ANADOLU’DA SÜREKLİ DEVRİM DİNAMİKLERİ	149
Bölüm 7: DEVRİMLERİN ANALİZİNDE MARKSİST METODOLOJİ	151
Bölüm 8: MİLLÎ MÜCADELE BAŞLARKEN ORDUNUN DURUMU	177

Bölüm 9: KUVAYI MİLLİYE İÇİNDE SINIF MÜCADELESİ (1):	
BEYZADELER VE SERGERDELER	186
Bölüm 10: POLİTİK DOLAYIM: BOLŞEVİZMİN ANADOLU'DAKİ ETKİSİ	207
Bölüm 11: KUVAYI MİLLİYE İÇİNDE SINIF MÜCADELESİ (2):	
ORDUSUZ GENERALLERE KARŞI ÇAVUŞUN KÖYLÜ ORDUSU ...	213
Bölüm 12: ÇERKES ETHEM'İ NASIL DEĞERLENDİRMEMLİ?	232
KISIM IV:	
TÜRKİYE'DE KOMÜNİZMİN DOĞUŞU	241
Bölüm 13: Beş Devrimin Mahsulü	243
Bölüm 14: TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI'NIN KURULUŞ SÜRECİ	257
Bölüm 14'e Ek: MUSTAFA SUPHİ'NİN "TARİHİ VAZİFE" YAZISI	273
KISIM V	
KOMÜNİZMİN MİLLÎ MÜCADELE İÇİNDEKİ YERİ	275
Bölüm 15: MUSTAFA SUPHİ'LERİ KİM ÖLDÜRDÜ?	277
Bölüm 15'e Ek: CİNAYET BELGESİ	299
Bölüm 16: MUSTAFA SUPHİ NEDEN ÖLDÜRÜLDÜ?	308
Bölüm 17: SAVAŞA SİLAHSIZ GİRMEK	329
Bölüm 18: BOLŞEVİZM-ENVER PAŞA İLİŞKİSİ	
ve TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI	342
Bölüm 19: LENİN VE SOSYALİZME GEÇİŞTE ULUSLAR	353
Bölüm 20: KOMİTERN YÜRÜTME KOMİTESİ VE MUSTAFA SUPHİ	362
Bölüm 21: NE YAPMALI(YDI)?	374
KISIM VI:	
SONUÇ	383
Bölüm 22: Bir Bütün Olarak Millî Mücadele	385
Bölüm 22'ye Ek: 100. YILDÖNÜMÜNDE MİLLÎ MÜCADELE: 12 TEZ	390
Bölüm 23: MİLLÎ MÜCADELE'NİN GÜNÜMÜZ İÇİN ANLAMI NEDİR?	413
Dizin	420

ÖNSÖZ

Türkiye 21. yüzyılın başında çok sarsıntılı bir dönemden geçiyor. 20 yıllık AKP iktidarı, toplumda büyük bir kutuplaşma yarattı. Bu kutuplaşmanın ateşli tartışmaları içinde 1923'te kurulan cumhuriyetin bazı özellikleri toplumsal alandaki tartışmaların ana odağı haline geldi. Mustafa Kemal Atatürk'ün politik ve ideolojik mirası, laiklik, dünyevi eğitim, kadınların toplum içindeki konumu, dinin toplum hayatı içindeki yeri, Türkiye'nin çeşitli medeniyetlerle ilişkileri, bütün bunlar yeniden toplumun bütününün tartışma masasına geldi, bunlar üzerinde büyük kavga ve mücadele yürütülüyor.

20 yıllık AKP iktidarı adım adım daha fazla bir istibdada, ağır bir baskı rejimine dönüşürken, Türkiye bütün bu tartışmaların kaynağında yatan cumhuriyetin 100. yıldönümünü oluşturan 2023 yılına girdi. Bu yıl, büyük kutlamalarla ama aynı zamanda bugüne kadar yapılmakta olan tartışma ve mücadeleler üzerine daha da sert bir politik ve ideolojik kavgayla geçecek. Bunun üzerine genel seçimlerin bu yıla rastlaması da gelince ülkenin yılı nasıl bir sarsıntı içinde geçireceği kolayca anlaşılabilir.

Bütün bu tartışmaların ve kavganın anlamını kavrayabilmek ve doğru bir ideolojik ve politik tavır benimseyebilmek, 100 yıllık cumhuriyet üzerinde sağlam biçimde tartışabilmek için onun tarihini iyi bilmek gerektiği, izaha ihtiyaç duyulmayacak kadar açık bir gerçek. Bu alanda işler kolay değil. Çünkü bu tarih Türkiye toplumuna çok çeşitli ideolojilerin imbiğinden geçirilerek çarpıtılmış biçimde sunuluyor. Hem olgular her bir ideoloji tarafından olduğundan farklı biçimde sunuluyor, yani tarih düpedüz tahrif ediliyor, hem de birtakım fantastik ideolojik şablonlar temelinde,

olguların ardında yatan ve büyük insan gruplarını karşılıklı mücadeleye sürükleyen çıkarlar gizlenmiş oluyor.

Ne yapmalı? Doğru bir cumhuriyet tarihi yorumuna, olguları çarpıtmayan ama aynı zamanda verilen mücadeleleri ve ulaşılan sonuçları büyük toplumsal güçlerle ilişkisi içinde kavrayan bir yoruma nasıl ulaşmalı?

Şayet temel bir noktayı kavrarsak, doğru yolun anahtarını elimize geçirmişiz demektir. Cumhuriyet tarihi konusunda ilk okuldan üniversiteye, kışladan camiye, medyadan profesyonel tarihçilik mesleğine, ister İslamcı ister laik yüksek politikaya kadar, var olan toplum düzeninin bütün öz kuruluşları tarafından topluma pompalanan bütün düşünceler, hâkim sınıfların bağrında yaşayan farklı ideolojilerin prizmasından geçerek oluşturulmuştur. En gericisinden en modernine, eski toplumun hâkim sınıflarından uluslararası finans kapitalin ortağı en modern burjuva fraksiyonuna kadar cumhuriyetin kuruluşu, işleyişi ve anlamı hakkında topluma yaygın olarak anlatılan her şey hâkim sınıf ideolojilerinin damgasını yemiştir.

Genç kuşaklar, tarihin tek değil ama esas belirleyicisinin toplumun farklı sınıfları arasındaki mücadeleler olduğunu kavradıkça, Türkiye’de cumhuriyetin tarihî olarak oluşumunu, kuruluş koşullarını, uygulamalarını, on yıllar geçtikçe ve Türkiye’nin sınıf yapısı değiştikçe kazandığı yeni özellikleri sınıf mücadelesi perspektifinden yorumlamak için sağlam bir tarih okuma yöntemine yönelmelidir. Bu toplumun hücrelerinde var olan sınıf farklılıklarını muhafaza etmek için kurulmuş kurumların yaydığı görüşlere eleştirel bir mesafe ile ve sınıf mücadelesi gözlüğüyle bakmayı öğrenmelidir.

Ne var ki, Türkiye’de başta işçi sınıfı olmak üzere sömürülen ve ezilen kitleleri temsil etmek ve mücadelelerini yönetmek amacıyla çalışan parti ve aydınların, yani sosyalist solun bu temel metodolojik adımı sağlam biçimde atabildiğini söylemek zor. Solun düşünsel tarihinde de politik mücadelelerinde de cumhuriyetin tarihteki yerine bakışta burjuva ideolojisinin etkisinden tam olarak bağım-

sızlaşmış bakış açısı pek seyrek rastlanan bir şeydir. Genellikle yapılan, burjuvazinin çeşitli kanatlarının ve onların kendi içinde de farklılık gösteren ideologlarının görüşlerinin bir ölçüde radikalleştirilmesinin ve Marksist bir jargonla ifade edilmesinin sosyalist görüş olarak sunulmasıdır.

Biz, modern Türkiye'nin tarihsel serüvenini bu açıdan kavrama çabamızı neredeyse kırk yıla yaklaşan bir süre boyunca sürdürüyoruz. Bu çabanın ilk ürünü olan *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri* (Cilt 1, 1908-1980) başlıklı kitabımız 2022 yılında yine Yordam Kitap yayınları arasında 5. basımını yaptı. O kitapta Türkiye'nin 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı büyük altüst oluşu ayrıntısıyla ele almış ve cumhuriyetin bu ülke halklarının tarihinde nasıl bir gelişmeye karşılık verdiğini deşifre etmeye çalışmıştık.

O kitap, cumhuriyetin ve özelliklerinin tarih içindeki yerini ve anlamını değerlendirmek bakımından sosyalist solun nasıl burjuva ideolojisine tutsak olduğunu anlatmak ve bunun tehlikelerine dikkat çekmek için yazılmıştı. O dönemde solda hâkim olan, (arada yaşanan olaylarca bütünüyle yanlışlandıkları halde) bugün de bu hâkimiyetlerini hâlâ sürdürmekte olan iki akımı, resmî ideolojinin etki alanındaki sol Kemalizmi ve onun büyük bir eleştirisi gibi öne sürülen ama neredeyse aynadaki tersine dönmüş imgesi olan sol liberalizmi, Türkiye tarihinin 1908-1980 arası dönemçelerini sınıf perspektifini tümüyle yitirerek yanlış yorumladıkları için kıyasıya eleştirmiştik.

Bu yıl ise cumhuriyetin kuruluşuna giden yolda yaşanmış olan büyük tarihî olayların ardı ardına geldiği beş yıllık (1918 sonu-1923 sonu) bir dönemin 100. yıldönümleri geçidinin doruğunu yaşıyoruz. 2018'den bu yana, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin kuruluşu ve kongreleri, Kuvayı Millîye'nin oluşumu ve Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılışı, Millî Mücadele ve cumhuriyetin kuruluşu, Saltanat'ın ve Hilafet'in ilgası gibi dev tarihî olayların 100. yıldönümleri silsilesi devam ediyor.

Millî Mücadele'nin bütün uğrakları hep kahramanlık menkıbeleriyle, milliyetçi, neredeyse şovenist yüceltmelerle, en sonunda

“Yunan’ı denize döktük” edebiyatıyla kutlandı. Solun bir bölümü kendini bu dalgalardan pek ayırmadan, sadece milliyetçi bir retorikten uzak durarak, bu önemli yıldönümlerinin milli bayram olarak ilan edilmiş olanlarında anti-emperyalizm edebiyatından öteye geçmeksizin bayram tebriki yayınlıyor.

Solun bir diğer damarı ise bambaşka bir tutum içinde. Bu sol, milliyetçiliğe karşı çıkmak için önemli 100. yıldönümlerinde soykırım, pogrom, etnik ayrımcılık vb. örneklerini gündeme getiriyor. 1919’dan bu yana (aşağıda görülecek ki, onlar da aynen eleştirdikleri resmî ideoloji gibi, Milli Mücadele’yi bizden farklı olarak 1918’den değil 1919’dan, 19 Mayıs’tan itibaren başlatıyorlar). 19 Mayıs’ın 100. yıldönümü mü, “Pontus soykırımı” anlatılıyor; 23 Temmuz Erzurum Kongresi mi (bu tarih aynı zamanda 1908 devriminin zafere ulaştığı günün yıldönümü olduğu için), “İttihatçı zihniyeti” topa tutuluyor; 4 Eylül Sivas Kongresi açılışı mı, 6-7 Eylül 1955 olayları; 23 Nisan Büyük Millet Meclisi açılışı mı, 24 Nisan Ermeni soykırımı¹ ve böyle gidiyor. Liberalizmi Kemalizme tercih eden, “radikal demokrasi” modasına uyan, kimlik politikasını benimseyen sol, Milli Mücadele’nin 1919-1923 zaman diliminin 100. yıldönümü vesilesiyle anılmasına karşı, anlaşılan, olmayan “merkez komitesi”nde bir strateji kararlaştırmış!

O zaman ne oluyor? Suskunluk! Bu ülkenin Osmanlı’dan sonra kuruluş tarihi, cumhuriyetin öyküsü, Anadolu’da koskoca bir Türk-Yunan Savaşı konusunda solun söyleyeceği bir şey yok demektir bu. Bu ülkenin çocukları, gençleri kendi ülkelerinin tari-

1 Ne acı bir ironidir ki tarihi ulusal baskılara indirgemeye çalışan bu düşünce akımı, 23 Nisan’ı küçümsemek için 24 Nisan’ı, yani İttihatçı hükümet tarafından Ermeni halkına uygulanan mezalimi öne sürerken, Ermeni halkının yaşadığı tarihi hak-sızlığa karşı mücadelenin en önemli ismi olan Hrant Dink’in yazdığı en dokunaklı yazılardan biri “23,5 Nisan” başlığını taşıyor. Dink kendi hayatının çok özel bir yanını kamuya açma bedelini de ödeyerek kurduğu yazısında, Ermenilerin 1915’te yaşadığı mezalimin başlangıç günü olarak kabul edilen 24 Nisan bu topraklarda zulmün en önemli sembollerinden biri iken, 23 Nisan’ın “egemenlik kayıtsız şartsız millietindir” ilkesini ilan etmek bakımından bir “ak gün” olduğunu vurgular. (<https://hrantdink.org/tr/hrant-dink/hrant-dink-yazilari/755-23-5-nisan>). Onun davasını sürdürdüğünü düşünen Türkiye solcuları ise bırakın böyle bir değerlendirmeyi, 23 Nisan’ı üzerinde konuşulmaya bile değer görmüyorlar. Ne acı bir ironi!

hini devletten ve burjuva kaynaklardan öğreniyor, sosyalistlerin ise anlatacak bir alternatif tarihi yok! Bu nasıl şeydir? Tarih tarihtir. Başkaları milliyetçi biçimde anlatıyor olabilir. Siz de Marksist metodu kullanarak anlatın. Gençlik, çocuklar, özellikle işçi sınıfı gençliği, emekçi çocukları doğrusunu öğrensin!²

Elinizdeki kitap bu amaçla yayınlanıyor. *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, Türkiye tarihinin genel akışı içinde cumhuriyetin kuruluş sürecine çok belirleyici bir uğrak olarak geniş yer ayırmıştı. Ama cumhuriyetin kuruluşuna giden bu beş yıllık sürecin ayrıntıları üzerinde durmuyor, gelişmenin değişik aşamalarının birbirine nasıl bağlandığını incelemiyor, çeşitli aktörlerin farklı ve birbirleriyle çelişki içindeki sınıf konumlarını analiz etmiyor, cumhuriyeti tarih içindeki yerine yerleştirirken bu beş yıllık mücadelelerin *sonucundan* hareket ediyordu. *Bir İhtilal Olarak Millî Mücadele* ise tam da bunları, 1918-1923 arasındaki beş yılı, bu beş yıl içindeki olayları, o olayların ana aktörlerini ve aralarındaki çelişkilerin nasıl *esas olarak sınıf çelişkileri olduğunu*, bu çelişkiler bütününden hareketle cumhuriyetin ortaya çıkışının koşullarının nasıl doğduğunu anlatıyor. Bir bakıma, ilk kitap 20. yüzyıl Türkiye’sinin tarihi panoraması olarak nitelenebilir, bu ise saltanat ve hilafete dayanan bir imparatorluktan modern bir cumhuriyete geçişin koşullarının bir ihtilal, bir devrim aracılığıyla nasıl yaratıldığına odaklanan bir monografi.

Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri’nde 1923’e giden yolda yaşanan olayların nasıl nitelendiğini hatırlayan okur, *Bir İhtilal Olarak Millî Mücadele’nin* bu nitelemenin arka planını sunduğunu görecektir. Her iki kitap da şu yargıda birleşiyor: 1918-1923 arasında yaşanan Millî Mücadele sadece bir savaş değil bir devrimdir, ama büyük emekçi sınıfları dışlayan kitlesiz bir devrim. Bu temel tespit ilk kitapta cumhuriyet devrimi dünya devrimler tarihi içindeki yerine yerleştirilerek yapılıyordu. Şimdiki kitap ise bu devrimin

2 Burada sözü edilen düşünce akımına yönelik bir polemik yazımızı (“100. yıldönümünde Millî Mücadele: 12 Tez”) aşağıda Bölüm 22’ye Ek olarak okurun dikkatine sunuyoruz.

içinde birbiriyle mücadelele girişen sınıfları kanlı canlı aktörler olarak tarih sahnesine çıkarıyor.

Göz bağıını çıkarıp atmak

Bu kitapta özgün ne varsa, Millî Mücadele'nin tarihi anlamını kavramakta kendisinden önce gelen çalışmaların göremediği neyi görmüşse, Millî Mücadele'yi doğru kavramamız yönünde ne katkı yapıyorsa, bunu mümkün kılan en önemli şey, (bizim tanışık olduğumuz) bütün Millî Mücadele tarihi literatüründen bir konuda radikal biçimde ayrılması sayesinde. Millî Mücadele'ye tarihî bir olgu olarak yaklaşanların hepsi, Kemalizmi *Nutuk*'u her satırına imza atacak kadar koyu savunandan Mustafa Kemal'i ülkenin ve İslamın başına çökmüş bir Deccal gibi görene kadar hepsi, Millî Mücadele'yi Mustafa Kemal ile özdeşleştirir.³ Bu, Millî Mücadele ile Türkiye'de yaşanan ve iki devrimden oluşan burjuva devrimine bütünüyle yanlış bir yaklaşımın ifadesidir. Bu kitap, Millî Mücadele'nin belirli toplumsal dinamiklerin Mustafa Kemal'den bağımsız olarak harekete geçmesiyle başlatıldığını, Mustafa Kemal'in hareketin lideri olabilmek için çok incelikli ve zorlu bir mücadele vermek zorunda kaldığını, çok uzunca süre boyunca hareketin tek lideri olmaktan uzak olduğunu ortaya koyacaktır.

Bu, Millî Mücadele'ye, Türkiye'de burjuva devrimine ve cumhuriyete bakışta büyük bir özgürleşme sağlar. Millî Mücadele'yi Mustafa Kemal'le özdeşleştirme tutumu ile ondan bağımsızlaştırma yaklaşımı arasında iki bakımdan önemli farklar vardır.

Birincisi, Millî Mücadele'yi Mustafa Kemal'le özdeşleştirenler, bütün bir tarihî mücadeleye onun kafasından doğmuş bir hareket olarak bakanlar, toplumun içindeki bütün aktörlerin hem dış

3 Biz, gerek sağda gerek solda, güya resmî tarihe aykırı konuştuğunu göstermek için "Atatürk" adını kullanmayanlardan değiliz. Özellikle solcuların her bağlamda yalnızca Mustafa Kemal adını kullanmasının onu, daha devrimci bir rol oynadığı dönemdeki adıyla yüceltme anlamına geldiğini düşünüyoruz. Ama bu kitapta ele alınacak olan tarih diliminde "Atatürk" adı bir anakronizmadır. Bu yüzden kitap boyunca Atatürk'ten söz ederken daima "Mustafa Kemal" diyeceğiz.

güçlerle hem de birbirleriyle karşılıklı mücadelelerinin ürünü olan tarihî gelişmelerini bir tek insanın kafasından ve iradesinden doğan gelişmelere indirgemiş olmaktadırlar. Bu, tarihe genel bakış açısından dünyayı yöneten maddi yasaları görmezlikten gelen, felsefi anlamda idealist, hiç ama hiçbir gerçekliği olmayan bir yaklaşımdır.

İkincisi, bu hatadan arındırılmış, yani somut, yaşayan maddi güçleri tarihi belirleyen esas faktörler olarak ele alan bir zemin sağlandıktan sonra bile Millî Mücadele bir önder olarak Mustafa Kemal'le özdeşleştirilemez. Şu anlamda: Bir devrim olarak Millî Mücadele Rus devriminde Lenin'in ya da Küba devriminde Castro'nun olduğu gibi tek bir önderin sıkı kontrolü altında bir hareket değildir. Bu kitap bunu kanıtlayacak verileri ayrıntılı olarak ortaya koyacaktır.

Bu metodolojik hatanın geniş kitleler için, hatta siyasi hareketlerin yönetici ve ideologları için bugüne kadar nasıl bir göz bağı rolü oynamış olduğunu hayal bile etmek güçtür. Şu bile söylenebilir: İnsanlar Millî Mücadele'ye ve bu topraklarda burjuva devrimine Mustafa Kemal'e duydukları sempati ve antipatiye bağlı olarak olumlu ya da olumsuz bakmaktadır.

Bu kitap bir tek okurun bu göz bağını çıkartıp atmasını sağlayabilse bile amacına büyük ölçüde ulaşmış olacaktır.

GİRİŞ

NEDEN “MİLLÎ MÜCADELE”?

Bir bakarsın kapıdan bir kuva-yı millîye kaptanı içeri girer, göğsünde iki sıra fişenkler, belinde bir Çerkes kaması ve yanında bir bomba asılıdır. Bu korkunç adamdan kimse ürkmeyiz, esasen hepimizin kıyafeti bu adama benzemekte idi. (...) Eski hayata tamamen düşman, yeni bir hayata susamıştık. Bu ruh haleti bizde pek şiddetli ve hareketli idi. Kabına sığamayan insanlardık. Bu hal, ihtilal devrinin korkusuz ve yıkıcı galeyanı idi. Ağır yürüyen ve hafif konuşan pek azdı. En ufak bir hadise bizi çılgına döndürüyordu. Derhal yıkmak ve yok etmek istiyorduk.

Enver Behnan Şapolyo¹

Türkiye toprakları bundan tam 100 yıl önce Avrasya ana karasını boydan boya kateden, Ortadoğu’yu da içine alan bir büyük ihtilal dalgasının parçası olarak devasa bir altüst oluş yaşadı. Kaynağını ve merkez üssünü Ekim devriminin topraklarında, Rusya’da bulan bu kasırga, her yerde birörnek sonuçlar yaratmadı elbette. Türkiye topraklarında, Anadolu’da ve Rumeli’de, bir takım başka ülkelerde de olduğu gibi, ihtilal kasırgasının açığa çıkardığı çelişkiler Rusya’nın yaşadığı çelişkilerle elbette tıpatıp aynı değildi. Rusya’da ihtilalin merkezinde, bir yanında kapi-

1 Aktaran: Emel Akal, *İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İstanbul: İletişim, 2013, s. 37. Buradaki “kaptan” terimine dikkat ediniz. Aşağıda Kuva-yı Millîye konuşulurken görülecek ki, “kaptan” ya da “kapetanio” Balkanlar’da çetelere verilen addır. Şapolyo, burada Kuvayı Millîye’yi sonradan uydurulmuş anlamında değil, özgün, sahici anlamında, yani çete, gerilla, partizan anlamında kullanıyor.

talizm öncesi ve kapitalist hâkim sınıflar arasında bir ittifak ile öte yanında proletarya ile emekçi köylülüğün arasında bir ittifa-
kın olduğu bir sınıf çelişkisi vardı. Kasırganın uzandığı bir dizi başka ülkede de (en başta Almanya olmak üzere, Macaristan, Finlandiya, İtalya, İskoçya vb.) köylülüğün ağırlığı ülkeden ülke-
ye farklı olmakla birlikte bu çelişki ön planda idi. Başka ülkelerde (ve de Osmanlı'da ya da Türkiye'de) ise bu çelişki ön planda değildi. Rusya'da başlayarak uluslararasılaşan devrimin bizde açığa çıkarttığı çelişkiler arasında da bu sınıf çelişkisi mevcuttu, ama hâkim değildi. Emperyalist işgalin yarattığı ulusal sorun, bu coğrafyada yaşayan Müslüman ve gayrimüslim halklar arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi, şekillenmekte olan burjuvazinin kapitalizm öncesi devlet yapısıyla ve ideolojik biçimlerle çelişkisi, bunlar Türkiye'de daha belirleyici idi. Ama bu farklılık Türkiye'nin de bu dönemde bir ihtilal yaşamış olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz.

1918-1923 arasında yaşanan sürecin, yani Millî Mücadele'nin, yalıtılmış biçimde, yalnızca kendi özelliklerinin göz önüne alınması halinde bile bir ihtilal olarak nitelenmesi kaçınılmazdır. Bir kere, oluşumu 1918'den itibaren başlayan, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi Ankara'da açıldığı andan itibaren ise tam anlamıyla billûrlaşan bir *ikili iktidar* durumu, devrimlerin en önemli tanımlayıcı özelliklerinden birinin Millî Mücadele'nin asli bir niteliği olduğunu hatırlatır bize. Devrim, her zaman yorulmaksızın tekrarlamamız gerektiği gibi, bütün olağan yolları aşan, o güne kadar hiç kullanılmamış araçlara başvuran bir *iktidar mücadelesidir*. Modern dünya dağınık iktidar yapılarını kaldıramaz, ikili iktidar sonunda bir tarafın kazanmasıyla tekli iktidara dönüşecektir. Ya devrim ya karşı-devrim kazanacaktır.

Millî Mücadele Anadolu'sunda bu iki iktidar arasında aynı zamanda bir dizi farklı muharebeden oluşan bir iç savaş da yaşanmıştır. Özellikle 1920 yılında Ankara, Kuvayı Milliye ve en çok da Kuvayı Seyyare (ayırımı daha sonra döneceğiz), Yunan işgal gücüyle çarpışmaktan ziyade İstanbul kendisini yenilgiye uğratmak için

kışkırttığı iç güçlere (Hilafet Ordusu, Anzavur, Çapanoğlu vb.) karşı savaşmıştır. İç savaşın çeşitli türleri olduğu doğrudur. Ama bu iç savaşın bize hatırlatması gereken basittir: Millî Mücadele olarak anılan şey, sadece uluslar arasında değildir.²

Millî Mücadele'nin bir ihtilal olduğu ayrıca iktidarın tarihî kaynağını değiştirmiş olmasından da bellidir. Ankara'nın üstünlüğü, sürecin başında saltanat ile yönetilen bir ülkenin sürecin sonunda bir cumhuriyet yönetimine geçişi anlamına gelmiştir. İktidarın kaynağı artık bir hanedanın yetkilerinde değil bir bütün olarak ulusun iradesinde ifade edilmektedir.³ Halk padişahın tebası olmaktan çıkmış, cumhur olmuştur, bir cumhuriyetin formel olarak birbiriyle eşit olan vatandaşları haline gelmiştir.

Öyleyse, Millî Mücadele olarak anılan süreç hiçbir şekilde bir "ulusal kurtuluş savaşı" olarak nitelenemez. Zaten bu terim Türkiye'deki süreci tanımlamak açısından toptan yanlıştır. Bir kere, "ulusal kurtuluş savaşı" veren başka toplumlardan farklı olarak Türkiye hiçbir zaman sömürgeleşmemiştir. Evet, Cihan Harbi'nin sonunda Arap toprakları geçici olarak da olsa sömürgeleştirilmiştir. Ama Osmanlı'nın oralardaki hâkimiyeti zaten kapitalizm-öncesi bir imparatorluğun hâkimiyeti karakteri taşıyordu. Türklerin ve/veya Kürtlerin en büyük nüfus grubu olduğu toprakların bir bölümünün de (Ege, Antalya, Kilikya vb.) işgali söz konusu olmuştur. Ama bu henüz bir "sömürgecilik" olarak anılamaz.

Bütün savaşlarda taraflardan biri diğerinin topraklarını işgal edebilir. Bunun amacı bu toprakları ilhak etmek veya sömürgeleştirmek olabileceği gibi, savaş sonunda barış masasında güçlü kozlara sahip olmak amacıyla kontrol altında tutmak da olabilir. Cihan Harbi'nden sonra emperyalist ülkelerin Anadolu'ya bakışları yağma kokmakla birlikte, yine de işgal ile sömürgeciliği birbiri-

2 Zaten buradaki "millî" sözcüğünün ulusal olan, yani diğer uluslara karşıt olarak tanımlanmış olan anlamının dışında bir anlamı olduğu aşağıda berraklığa kavuşacak.

3 "Bir bütün olarak ulusun" iradesi tabii hâkim sınıfların tekelindedir.

ne karıştırmak son derecede yanlış olur. Hedef sömürgeleştirmek olsa dahi, ortada *henüz* sömürge yapıları yoktur.

Sömürge statüsü üzerinde neden böylesine titizleniyoruz? Biraz düşünülünce anlamak kolaydır: “Sömürge”, tanım gereği, devlet aygıtının hâkim doruklarının ve güvenlik aygıtının büyük ölçüde sömürgecinin elinde olduğu bir toprak parçasıdır. Yani sömürgeciliğe karşı mücadele, onu ortadan kaldırma kavgası, o topraklarda uzun süredir varlığını sürdürmüş, ülkeyi yakından tanıyan, vergisini toplayan, okullarını elinde tutan, eğitim yoluyla uzun yıllar gençliğin beynini yıkamış, yerli halka kendi dilini konuşturmuş, yerli hâkim sınıfların çıkarlarını da kontrol etmekte olan bir yabancı güce karşı verilmektedir. Anti-kolonyal ya da sömürgecilik karşıtı ulusal kurtuluş savaşları en ince sosyal, ekonomik ve kültürel *kılcal damarlarına kadar* istila edilmiş sömürge halkların özgürleşme savaşlarıdır.

Milli Mücadele bir “ulusal kurtuluş savaşı” (ya da “milli kurtuluş savaşı”) değildir. Yalnızca gayriresmî hâkimiyet yöntemleriyle yarı-sömürge konumuna düşürülmüş, sonunda emperyalizmin askerî işgaline uğramış bir ülkede bu haydutluğa karşı verilen bir haklı savaştır. “Biz tarihin ilk ulusal kurtuluş savaşını vermiş ulusuz” iddiası içi boş bir böbürlenmedir. Türkiye üç kıtaya yayılmış bir imparatorluğun bakiyesi bir ülkedir. Hâkim sınıfları eğitimlidir, modern yönetim tekniklerini bir ölçüde içselleştirmiştir, devlet aygıtı da büyük ölçüde yerlidir. Bu anlamda, Ankara’nın ya da Anadolu’nun verdiği savaş, bir “ulusal kurtuluş savaşı” değildir. Milli Mücadele bu savaşın adı olarak çok daha uygundur.

1918-1923 arası yaşanan mücadele için “Millî Mücadele” adının kullanılması bir başka nedenle de en doğru seçimdir. Anadolu’da yüzyıllardır birlikte yaşamakta olan halklar arasında çok yakın bir geçmişte başlamış olan çatışmalar Cihan Harbi içinde bir varlık-yokluk savaşına dönüşmüştür. Özellikle Ermeni halkı, 1915-1916 yıllarında tehcir kararı sonucu tam bir kitle kırımı ile karşı karşıya